

УДК 336.11:[351.72+351.863]:[336.278+336.58]

Койло В.В.

аспірант кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Навчально-наукового інституту бізнес-технологій
«Українська академія банківської справи»
Сумського державного університету

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ПОНЯТТЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЗРОСТАННЯ ЗАГРОЗ КРАЇНИ

У статті викладені теоретико-методологічні засади щодо розуміння сутності поняття «фінансова безпека» та проаналізовано сучасні наукові підходи до його трактування. Автором запропоновано власне визначення на основі узагальнюючого аналізу сутності фінансової безпеки за ключовими елементами та аналізу комплексу загроз фінансовій безпеці держави. Проаналізовано ключові фактори, які несуть загрозу стабільності та стійкості фінансової системи.

Ключові слова: фінансова безпека, стабільність фінансової системи, розвиток фінансової систем, захищеність національних інтересів у фінансовій сфері, загрози фінансовій безпеці країни, заходи забезпечення фінансової безпеки.

Койло В.В. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ ПОНЯТИЕ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В УСЛОВИЯХ РОСТА УГРОЗ СТРАНЫ

В статье изложены теоретико-методологические основы понимания сущности понятия «финансовая безопасность» и проанализированы современные научные подходы к его трактовке. Автором предложено собственное определение на основе обобщающего анализа сущности финансовой безопасности за ключевыми элементами и анализа комплекса угроз финансовой безопасности государства. Проанализированы ключевые факторы, которые несут угрозу стабильности и устойчивости финансовой системы.

Ключевые слова: финансовая безопасность, стабильность финансовой системы, развитие финансовой системы, защищенность национальных интересов в финансовой сфере, угрозы финансовой безопасности страны, меры обеспечения финансовой безопасности.

Koilo V.V. THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE ASSESSMENT OF THE CONCEPT OF FINANCIAL SECURITY THROUGH THE GROWTH OF COUNTRY'S THREATS

The article presents the theoretical and methodological principles to understanding of the essence of the concept of «financial security» and the analysis of modern scientific approaches to it's interpretation. The author gives his own definition based on the synthesis analysis of the essence of financial security of key elements and analysis of complex threats to the financial security. In the article analyzes key factors that threaten to the stability and sustainability of the financial system.

Keywords: financial security, the stability of the financial system, financial system development, protection of national interests in the financial sector, financial threat to national security, measures to ensure financial security.

Постановка проблеми. В сучасних умовах розвитку держави, що супроводжуються глобалізаційними процесами виникають постійні загрози забезпечення цілісності фінансової системи та як наслідок – фінансової безпеки держави. Сьогодні перед Україною постає пріоритетне завдання створення адекватної сучасним вимогам системи превентивних заходів, спрямованих на забезпечення фінансової безпеки держави.

Тісний зв'язок економіки нашої країни зі світовою вимагає постійного моніторингу дестабілізуючих факторів, які на сьогоднішній день в умовах експортної орієнтації країни, від'ємного платіжного балансу, неефективності бюджетних відносин, поглибленої співпраці з міжнародними фінансовими інститутами несуть постійну загрозу міцності фінансової системи.

В зв'язку з цим, все більшої актуальності набуває питання формування та забезпечення достатнього та надійного рівня фінансової безпеки країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження теоретичного базису забезпечення фінансової безпеки держави є надзвичайно актуальним питанням в умовах загострення та зростання економічних загроз країни. Теоретичні підходи до трактування даного поняття знайшли своє відображення в наукових працях наступних учених: О. Барановського [1], О. Василика [2], О. Власюка [3], В. Геєць [4], Б. Кишакевича [5], Н. Кравчука [6], Л. Лонди [7], В. Михайлюка [9], С. Мочерного [10], В. Оспіщевої [11], А. Сухорукової [13], В. Шлемко [14], С. Юрія [15] та інших. Однак, варто відмітити, що аналіз фінансової безпеки показав існування дещо спроще-

них підходів до розуміння її системності. Незавершеність наукових досліджень у даній сфері та істотна практична значущість даної проблематики досягнення безпечної міри фінансової складової в процесі забезпечення фінансової безпеки нашої держави зумовлює актуальність теми дослідження.

Постановка завдання. Систематизувати наукові підходи щодо розуміння сутності поняття «фінансова безпека», провести узагальнюючий аналіз сутності фінансової безпеки за ключовими елементами, дослідити комплекс загроз та розглянути способи забезпечення фінансової безпеки держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сфера питання безпеки являється ключовим та актуальним предметом досліджень, адже дана категорія є складною та багатогранною, характеризується розмаїттям трактувань та завжди містить в собі загрозовий характер. Інтерес до фінансової безпеки часто можна побачити в наукових доробках спеціалістів в області економіки та фінансів, а також представлена в поглядах державних управлінців, фахівців у політології, соціології тощо. Проведені дослідження в даній сфері є відносно новим напрямком і зумовлені актуалізацією проблематики, та увага, яка приділяється сьогодні фінансовій безпеці, не випадкова.

Теоретичне обґрунтування даного терміну знаходимо у працях багатьох вітчизняних науковців. Проте, важливо зазначити, що, незважаючи на значний науковий доробок у цій сфері знань, даний аналіз показує недосконалість спрощених підходів до трактування системності поняття «фінансової безпеки».

Тлумачення даного терміну досить часто зустрічається в працях науковців, які займалися вирішенням даного питання. Систематизація наукових поглядів визначення економічної сутності фінансової безпеки представлена в таблиці 1.

З наведеного можна зробити висновок, що кожен автор має своє уявлення щодо трактування даного визначення, запропонована дефініція кожного науковця є цілком обґрунтованою. Проте, в умовах постійних змін та значного впливу трансформаційних процесів на фінансову систему, варто застосувати більш комплексний підхід щодо встановлення змісту фінансової безпеки. Таким чином, дане питання потребує подальшого дослідження.

Узагальнюючий аналіз сутності фінансової безпеки дозволив систематизувати дане поняття за різними ознаками (таблиця 2).

Опрацювавши теоретичний базис фінансової безпеки та провівши власну систематизацію за різними ознаками, можна зробити висновок, що основним критерієм даної безпеки є здатність економіки країни зберігати та підвищувати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, саме дане твердження зумовлює здійснення подальшого уточнення та аналізу через призму дослідження основних прикметних рис та комплексу загроз фінансової безпеки України.

Таким чином, з позицій багатостороннього підходу, фінансова безпека розглядається як: захищеність фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових

Таблиця 1

Методичні підходи щодо визначення економічної сутності фінансової безпеки

Автор	Суть визначення
О. Барановський [1]	Фінансова безпека – це важлива складова частина економічної безпеки держави, що базується на незалежності, ефективності і конкурентоспроможності фінансово-кредитної сфери України, яка відображається через систему критеріїв і показників її стану, що характеризують збалансованість фінансів, достатню ліквідність активів і наявність необхідних грошових і золотовалютних резервів, ступінь захищеності фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин, стан фінансових потоків в економіці, що характеризується збалансованістю і наявністю апробованих механізмів регулювання і саморегулювання.
О. Василик [2]	Фінансова безпека – це надійна захищеність фінансової системи від внутрішніх та зовнішніх загроз.
О. Власюк [3]	Фінансова безпека стає основним економічним гарантом стабільності, забезпечуючи виробничий базис інфраструктурними інститутами розподілу фінансових та інвестиційних ресурсів.
В. Геєць [4]	Фінансова безпека – це стабільний розвиток фінансової системи країни та її стійкість до потенційно негативного впливу зовнішніх і внутрішніх шоків
Б. Кишакевич [5]	Фінансова безпека є основною підсистемою економічної безпеки, тому що саме вона визначає стан фінансово-кредитної сфери країни, без якої економіка країни у сучасних умовах не може існувати.
Н. Кравчук [6]	З позицій ресурсно-функціонального підходу фінансова безпека – це захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на усіх рівнях фінансових відносин; забезпеченість домашніх господарств, підприємств, організацій і установ, регіонів, галузей, секторів економіки, держави фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб і виконання існуючих зобов'язань.
Л. Лисяк [7]	Фінансова безпека є надзвичайно складною багаторівневою системою, яку утворюють ряд підсистем, кожна з котрих має власну структуру і логіку розвитку. Кожна із груп містить відповідні значення індикаторів щодо розрахунку рівня економічної безпеки України та окреслені граничними значеннями та ваговими коефіцієнтами.
Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [8]	Фінансова безпека – це стан фінансової системи країни, за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни, забезпечується її стійкість до фінансових шоків і дисбалансів, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни.
В. Михайлюк [9]	Фінансова безпека розглядається як ступень захищеності фінансових інтересів; рівень забезпеченості суб'єктів усіх рівнів управління фінансовими ресурсами; стан складових фінансового ринку; якості фінансових інструментів і послуг; стан фінансових потоків в економіці, що дозволяє вважати її одним з найважливіших системоутворюючих елементів економічної безпеки держави.
С. Мочерний [10]	Фінансова безпека – надійна захищеність фінансової системи країни від внутрішніх та зовнішніх загроз, що перешкоджають ефективному використанню її фінансових ресурсів в інтересах окремої людини, трудового колективу і суспільства.
В. Оспіщев [11]	Фінансова безпека держави – це ступінь захищеності фінансових інтересів держави, стан фінансової, грошово-кредитної, бюджетної, податкової, валютної, банківської, інвестиційної, митно-тарифної, розрахункової та фондової систем, що характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, спроможністю держави ефективно формувати та раціонально використовувати фінансові ресурси, достатні для задоволення її потреб, шляхом виконання зобов'язань і забезпечення соціально-економічного розвитку.
Проект Концепції фінансової безпеки України [12]	Фінансова безпека – складова економічної безпеки, яка характеризує стан захищеності життєво важливих (ключових) інтересів держави, регіонів, підприємницьких структур та громадян у фінансовій сфері від впливу широкого кола негативних чинників (загроз). Основними критеріями фінансової безпеки є достатність фінансових ресурсів, їх збалансованість та ліквідність, які уможливають нормальне існування та розвиток зазначених суб'єктів економічного життя.
А. Сухоруков [13]	Фінансова безпека – це захищеність інтересів держави у фінансовій сфері, або такий стан бюджетної, податкової та грошово-кредитної систем, що гарантує спроможність держави ефективно формувати, зберігати від надмірного знецінення та раціонально використовувати фінансові ресурси країни для забезпечення її соціально-економічного розвитку і обслуговування фінансових зобов'язань.
В. Шлемко, І. Бінько [14]	Фінансова безпека – такий стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової систем, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання.
С. Юрій, В. Федосов [15]	Фінансова безпека – захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на усіх рівнях фінансових відносин; забезпеченість домашніх господарств, підприємств, організацій і установ, регіонів, галузей, секторів економіки держави фінансовими ресурсами, здатність фінансової системи забезпечити ефективне функціонування економічної системи та стале економічне зростання.

відносин; певний рівень фінансової незалежності, стабільності і стійкості фінансової системи країни в умовах впливу на неї зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів, що складають загрозу фінансовій безпеці; здатність фінансової системи держави забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та стає економічне зростання [15].

Підсумовуючи наведене, варто виокремити такі основні головні риси фінансової безпеки держави: 1) стабільність та ефективність фінансової системи; 2) здатність до розширеного відтворення, розвиток фінансової системи; 3) захищеність національних інтересів у фінансовій сфері.

Варто відмітити, що такий підхід до трактування сутності фінансової безпеки країни відображає її основне функціональне значення – збереження економічної самостійності та досягнутого рівня, а також підвищення конкурентоспроможності й забезпечення розширення можливостей подальшого розвитку [17].

За висновками експертів, саме захищеність фінансових інтересів є найбільш ключовим в сучасних умовах, адже проблема полягає у тому, що на сьогоднішній день фінансовій безпеці держави загрожують безліч несприятливих чинників об'єктивного та економічного характеру.

Варто звернути увагу, що саме дане твердження дає можливість розглянути фінансову безпеку не лише як стан захищеності національних інтересів, але й наявність та можливість застосування апробованих інструментів впливу на економічні процеси для гарантування добробуту в довгостроковому періоді.

Графічна інтерпретація концептуального підходу щодо розуміння поняття «фінансової безпеки» наведено на рис. 1

Варто погодитися з більшістю дослідників, що основним критерієм фінансової безпеки є здатність економіки країни зберігати стан захищеності та підвищувати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз.

Серед внутрішніх факторів, що становлять найбільшу загрозу фінансовій безпеці держави, варто виділити високі темпи інфляції, постійний бюджетний дефіцит, надмірний рівень внутрішньої заборгованості, низький рівень розвитку фінансового ринку, ефективність бюджетної та податкової політик, курсову нестабільність, недостатність золотовалютних резервів, інвестиційної та інноваційної активності, високий рівень тінізації економіки, слабкість грошово-кредитної політики, нестабільність банківської системи, тощо.

Слід відмітити, що головний зовнішній виклик фінансовій безпеці пов'язаний з постійними інтеграційними процесами країни у світове співтовариство, які може супроводжуватися неконтрольованим зростанням зовнішньої заборгованості, обмеженням присутності держави на зарубіжних фінансових ринках, вивезенням за кордон валютних запасів, гальмуванням розвитку власної фінансової інфраструктури, послабленням фінансової самостійності у вирішенні найбільш важливих питань соціально-економічного розвитку країни, а також позицій вітчизняних підприємств, організацій і установ [17].

Таким чином, враховуючи вище наведене, а також на основі узагальнюючого аналізу сутності фінансової безпеки за ключовими елементами та аналізу комплексу загроз фінансовій безпеці держави, автором запропоновано власне визначення.

Отже, фінансова безпека держави – це в першу чергу такий стан фінансової системи, що показує ступінь захищеності фінансовими ресурсами держави, достатніми для задоволення потреб і виконання існуючих зобов'язань інтересів суб'єктів на усіх рівнях фінансових відносин від внутрішніх та зовнішніх загроз, що являються основною перешкодою ефективному використанню її грошових ресурсів, а також забезпечує фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни та її стійкості до фінансових шоків.

Таблиця 2

Узагальнюючий аналіз сутності фінансової безпеки

Ознаки	[1]	[2]	[3]	[4]	[5]	[6]	[7]	[8]	[9]	[10]	[11]	[12]	[13]	[14]	[15]
- основна підсистема економічної безпеки, що саме визначає стан фінансово-кредитної сфери країни	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-
- стан системи, що забезпечує фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни, забезпечується її стійкість до фінансових шоків	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	+	-	+	+	-
- це забезпеченість фінансовими ресурсами держави достатніми для задоволення потреб і виконання існуючих зобов'язань	-	-	+	-	-	-	+	-	+	-	+	+	+	-	-
- це важлива складова частина економічної безпеки держави, що характеризується збалансованістю і наявністю апробованих механізмів регулювання і саморегулювання	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
- стан фінансових потоків в економіці, що дозволяє вважати її одним з найважливіших системоутворюючих елементів економічної безпеки держави	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-
- здатність фінансової системи забезпечити ефективне функціонування економічної системи та стає економічне зростання	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+
- багаторівнева система, яку утворюють ряд підсистем, кожна з котрих має власну структуру і логіку розвитку	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	+	-
- ступінь захищеності фінансових інтересів суб'єктів на усіх рівнях фінансових відносин	+	-	-	-	-	-	+	-	+	+	+	+	+	-	+
- основний економічний гарант стабільності, забезпечений виробничим базисом інфраструктурними інститутами розподілу фінансових та інвестиційних ресурсів	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-

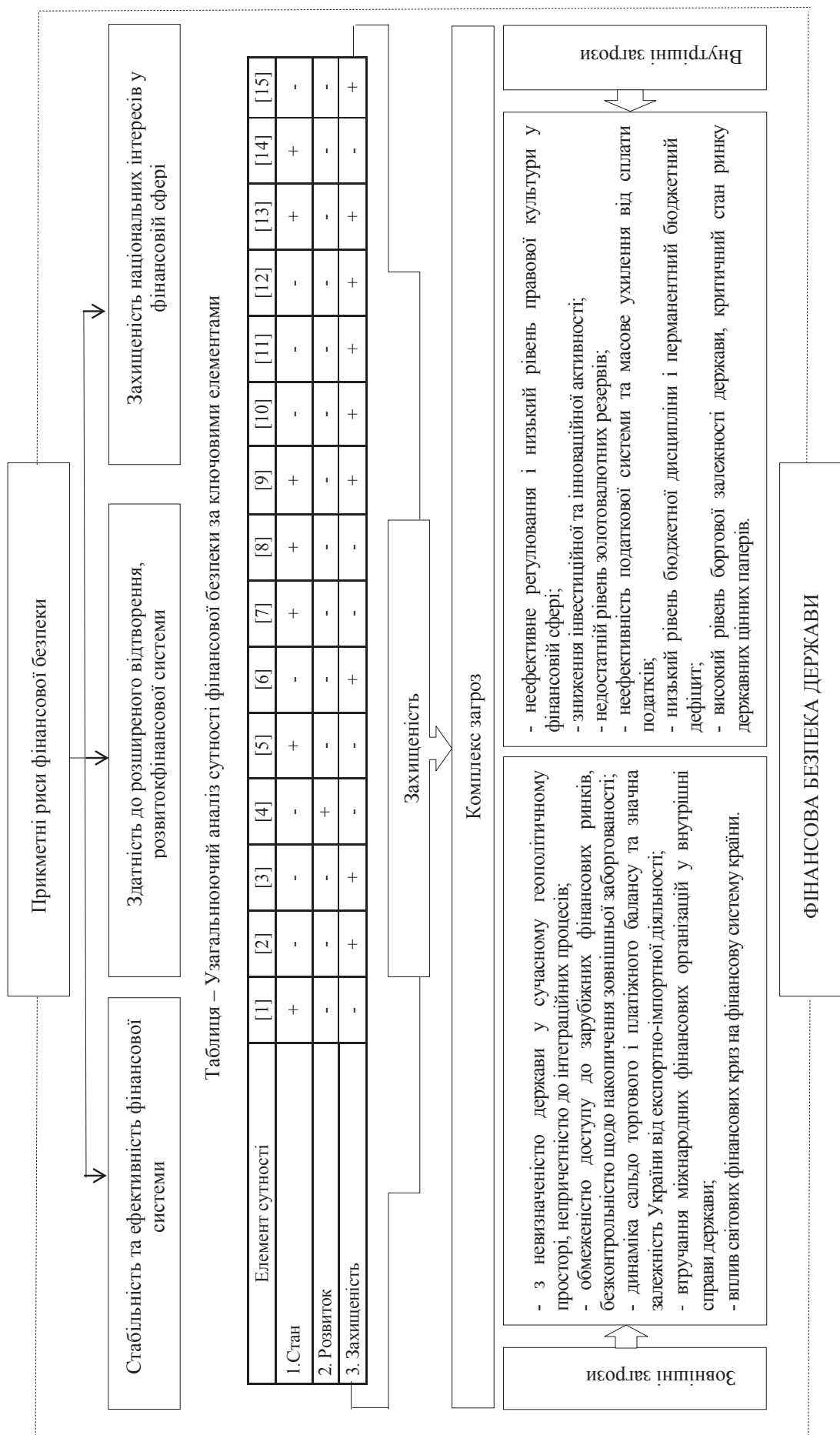

Рис. 1. Компаративний аналіз фінансової безпеки країни

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, аналіз показав, що фінансова безпека є структурною, багаторівневою складовою економічної безпеки та повинна забезпечувати внутрішню й зовнішню збалансованість, бути достатньо стійкою до дії дестабілізуючих факторів та загроз.

Для підвищення рівня фінансової безпеки країни необхідно запровадити обґрунтований вибір економічної стратегії держави, створити всебічне та досконале нормативно-правове поле, а також необхідним є постійний моніторинг за світовими економічними змінами з метою завчасного виявлення зародження кризових явищ та впровадження превентивних заходів щодо мінімізації їхнього негативного впливу на фінансову систему країни в цілому.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) / О.І. Барановський. – Київський національний торговельно-економічний університет. – К.: КНТЕУ, 2004. – 760 с.
2. Василик О. Фінансова безпека. Економічна енциклопедія: у 3 т. – Т.3 / О. Василик, С. Мочерний. – К.: Вид. центр «Академія», 2002 – 952 с.
3. Власюк О.С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / О.С. Власюк; Національний інститут проблем міжнародної безпеки при Раді національної безпеки і оборони України. – К., 2008. – 48 с.
4. Геєць В. Концепція економічної безпеки України / В. Геєць. – К.: Логос, 1999. – 56 с.
5. Кишакевич Б.Ю. Формування системи фінансової безпеки України в умовах глобалізації / Б.Ю. Кишакевич // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.7.- С.205.
6. Кравчук Н.Я. Фінансова безпека: навчально-методичний посібник / Н.Я. Кравчук, О.Я. Колісник, О.Ю. Мелих. – Тернопіль: Вектор, 2010. – 277 с.
7. Лисяк Л.В. Сучасний стан та основні проблеми фінансової безпеки України / Л.В. Лисяк // Електронне фахове видання «Ефективна економіка». – 2015. – № 12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4690>.
8. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України № 1277 від 29.10.2013р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME_131588.html.
9. Михайлюк В.В. Еволюція поняття фінансова безпека держави в глобальних умовах розвитку / В.В. Михайлюк // Ефективна економіка. – 2014. – № 9.
10. Мочерний С.В. Економічна теорія: посібник / С.В. Мочерний. – К.: Видавничий центр «Академія», 2003. – 656 с.
11. Оспіщев В.І. Фінанси: курс для фінансистів: навч. посіб. / В. І. Оспіщев, О. П. Близнюк, Л. І. Лачкова, Т. О. Ставерська, Г. М. Фадєєва. – К.: Знання, 2008. – 567 с.
12. Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері 15.08.2012 № 569-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80>.
13. Сухоруков А.І. Проблеми фінансової безпеки України: / А.І. Сухоруков. – К.: НІПІБ, 2005. – 140 С.
14. Шлемко В.Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення: монографія / В.Т. Шлемко, І.Ф. Бінько. – К.: НІСД, 1997. – 144 с.
15. Юрій С.І. Фінанси: підручник / С.І. Юрій; ред. С.І. Юрій, В.М. Федосов. – К.: Знання, 2008. – 611 с.
16. Чорнодід І. С. Економічна безпека як категорія економічної теорії / І. С. Чорнодід // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 11(29). – С. 13 – 20.
17. Язлюк Б.О. Теоретичні та прикладні аспекти економічної безпеки України / Б.О. Язлюк, Р. Б. Гевко, Ю. В. Дзядикевич // Інноваційна економіка. – 2015. – № 4. – С. 301-310.